

מתורתו של רבינו מרן רבי שלמה פישר זצוק"ל

איפכא דחמר מבחוי'ן זפת מבפנים כי החמר דומה לקנה הסוף ועשתה כן להסואה ע"ש.

ולי נראה לפרש, דתרווייהו מבחוי'ן. שכבר כתב החוקוני דע"כ הזפת היה מבחוי'ן דהחמר עלול להמחות במים, ולכך טחה מבחוי'ן בזפת שכמותה שלא ימחה ועל הזפת טחה בחמר להסואה, ופשוט.

ויפן כה וכה וירא כי אין איש וידך את המצרי ויטמנהו בחול (ב, יב). ובזהר (ח"ב שמות יב:) המא באלוין 'ן אתוון דמיהדין ליה ישראל בכל יומא שמע ישראל פעמים דאית בהון כ"ה כ"ה תרי זמני ולא המא ביה.

והנראה באופ"א, דהנה בסומה (לו, א) אמרינן, שתי אבנים טובות היו לו לכהן גדול על כתפיו, אחת מכאן ואחת מכאן, ושמות שנים עשר שבטים כתוב עליהם וכו', והמישים אותיות היו עשרים וחמש על אבן זו ועשרים וחמש על אבן זו וכו', ואי"ל דנסתכל על ב' אבני האפוד ששם כתובים כל י"ב שבטי ישראל, וירא כי אין איש עתיד להתגייר מזרעו ולהתדבק בשבטים וידך את המצרי.

ויבואו הרעים ויגרשום ויקם משה ויושיען וישק את צאנם (ב, יז). איתא במדרש אף צאנם של הרועים השקה. (וכתב הח"צ (בהוספות בסוף הספר) דדייק מדכתיב צאנם לשון זכר).

ונראה שעשה כן כדי להפיים דעתם, שלא יתנקמו בכנות יתרו פעם אחרת. שהרי היתה להם טענה שהיתה להם חזקה להשקות כל יום בראשונה. אלא מכיון שכבר דלו הבנות הוי המים גזל כמו"ש הרמב"ן (ב, טז) ע"ש.

ותעל שועתם אל האלהים מן העבודה וישמע אלהים את נאקתם ויזכור אלהים את בריתו וגו' וירא אלהים את בני ישראל וידע אלהים (ב, כג-כה).

ה' פעמים נזכר אלקים בפרשת שעבוד מצרים, נגד ה' גלויות שעתידין לישראל, מצרים וארבע מלכויות.

והנה ה' פעמים אלקים בגי' ת"ל, שהוא בגי' ה' פעמים כוס, שמהם היה כוס אחד בשעבוד מצרים שעיקרו היה פ"ו שנה (ילקו"ש שמות קס"ה, בשלח רמ"א) כמנין אלקים, וד' כוסות נוספות נגד ד' מלכויות. והנה קידוש על הכוס, נגד מלכות בבל שנמחרו מע"ז. הגדה על הכוס, נגד פרס ומדי שנעשה בהן נס פורים שמצוותו בסיפור המגילה. ברהמ"ז על הכוס, נגד מלכות יון (שפי' מהרש"א (מגילה יא, א) עמשרז"ל, ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא עזבתם בימי יונים. והק' מהרש"א, הרי גלות יון היתה בא"י, ותירצו הואיל ושלטו עליהם היונים כאילו אינה א"י הואיל ואין להם עצמאות. וברכת המזון, היא על הארץ הטובה אשר נתן לך). והלל על הכוס, נגד רומי שהוא עיקר הגלות, וארז"ל לכשיגאלו אומרי'ן אותו על גאולתן (א.ה. ע"י דרשות בית ישי סי' א הערה ח).

וירא אלקים את בני ישראל וידע אלקים (ב, כה).

ובמדרש (שמו"ר א לו) ראה שהן עתידין להמרות על ים סוף, וידע שהן עתידין לומר זה אלי ואנוהו כו'. ראה שעתידין לומר אלה אלהיך ישראל, וידע שעתידין להקדים נעשה לנשמע.

הנה כינה המדרש את ידיעת הקב"ה את העתיד הטוב בלשון ידיעה ואילו את העתיד הרע כינה בלשון ראייה. וצ"ב.

והנראה בהקדם הא דאמרו רז"ל (יומא לה, ב) בא לטמא פותחין לו בא לטהר מסייעין אותו, וצ"ב אמאי בכא לטמא פותחין לו ובכא לטהר מסייעין אותו.

וכאשר יענו אתו כן ירבה וכן יפריץ ויקצו מפני בני ישראל (א, יב). המבי"ט בבית אלקים (שער היסודות פרק מה) כתב וז"ל, לא נכלל ענין ריבוי ישראל בכלל יעוד שנתיעד לאברהם אבינו ע"ה ואהרי כן יצאו ברכוש גדול (בראשית טו, יד), אלא היה זה להם שכר חלף עבודתם וצערם וכו' כמו"ש וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפריץ וכו'. עכ"ל.

ותמוה, דאה"נ דלאברהם אבינו לא הובטח, אבל ליעקב אבינו הרי הובטח, כמו"ש (בראשית מו, ג) כי לגוי גדול אשימך שם. וי"ל דאדרבא בזה יובן הא דאמר לו הקב"ה ליעקב (בראשית מו, ג), ויאמר אנכי האל אלהי אביך אל תירא מרדה מצרימה כי לגוי גדול אשימך שם. ולכא"ו צ"ב, אמאי פחד יעקב עד שהוצרך הקב"ה לומר לו אל תירא (עיי' רש"י דפירש דהיה מיצר על שנוקק לצאת מא"י, ותמוה דצער אינו לשון פחד).

וע"כ צ"ל, דיעקב אבינו פחד מפני שעכשו מתחילה להתקיים הגזירה שנאמרה לאברהם בכרית בין הבתרים (בראשית טו, יג) ועבדום ועינו אותם, ולזה א"ל הקב"ה אל תירא כי אדרבא בזכות העינוי יהיו לגוי גדול.

ובכח"ל (בראשית מו, ג) כתב, דיעקב אבינו פחד שמא יתבוללו בניו במצרים.

ונראה לפרש בזה מה שאמרו בהגדה (והוא מהפסיקתא כי תבוא פסקא ש"א), מלמד שהיו ישראל מצוינים שם. ופירש הגר"א (ישעיה א, ד) ההפרש בין עם לגוי, דעם הוא ריבוי, ואילו גוי הוא בעל צביון ותרבות מיוחדים. וז"ש לו הקב"ה ליעקב אל תירא דהעיניו יגרום להם ג"כ שיהיו גוי מובדל מהמצרים, וכמו"ש הבה"ל (שמות א, ח) עה"פ (תהילים קה, כה) הפך לבם לשנוא עמו דע"י כך יתבדלו מא"ה ודו"ק.

ויאמר בילדכן את העבריות וראיתן על האבנים אם בן הוא והמתן אתו ואם בת הוא וחייה (א, טז).

לח היה מקפיד ללח על הזכרים, שאלמו לו אילטגונינו שעתיד להולד בן המוסקע אוחס (רס"ו).

וקשה מנ"ל, דילמא כפשוטו שביקש לכלות את ישראל.

וי"ל עפמ"ש בשמ"ר (פרשה א, יד), אמר הקב"ה, רשע מי שנתן העצה הזאת טפש הוא, היה לך להרוג את הנקבות אם אין נקבות זכרים מהיכן ישאו נשים וכו'. ואי"כ לא עשה זאת מפני זה אלא משום דברי איצטגנינו ודו"ק (א.ה. ע"י רא"ם הכא, וע"י מהרש"א סוטה יב, א).

ותהר האשה ותלד בן ותרא אתו כי טוב הוא ותצפנהו שלשה ירחים (ב, ב).

פירש הרשב"ם, לפי שמושה נולד לסוף שישה חדשים וכו' לכן נסתכלה בו בשעת לידה אם הוא נפל ולא תמרה בהטמנתו וראתהו כי טוב ויפה הוא כי גמרו סימניו שעריו וציפרניו.

ונראה פירושו עפמ"ש רש"י בראשית (א, ז), מפני מה לא נאמר כי טוב כיום שני לפי שלא נגמרה מלאכת המים עד יום שלישי כו' ודבר שלא נגמר, אינו במילואו וטובו (א.ה. ע"י ברכינו בחי).

ולא יכלה עוד הצפינו ותקה לו תבת נמא ותחמרה בחמר ובזפת ותשם בה את הילד ותשם בסוף על שפת היאר (ב, ג).

נהלקו הראשונים בחמר ובזפת, רש"י פירש חמר מבפנים וזפת מבחוץ, כדי שלא יריח אותו צדיק ריח רע של זפת, ובעהתוס' פירשו

ונראה הענין ע"פ ענין ידיעה ובחירה שתמה הרמב"ם (פ"ה תשובה הל' ה') שכיון שמוכרח ע"י הידיעה לא שייך שכר ועונש, וביארתי במק"א (דרשות בית ישי ריש פי' לו), דעיקר הקושיא היא על העונש ולא על השכר משום דהעונש בא בדין, משא"כ השכר הוא מתנת חסד, וכמ"ש (תהילים סב, יג) ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו.

והנה הראב"ד (שם) תירץ קושיית ידיעה ובחירה, דהקב"ה סילק ההכרח, ועשה ידיעתו כידיעת האיציטגנינין, דהיינו שהוא לא מתערב בדבר, אלא ידיעתו היציגנית כלבד ע"ש.

ולפמשנ"ת, י"ל דזהו דווקא ברע, אבל בטוב לא אכפת לו להתערב דמ"נ השכר הוא מתנת חסד, ומעתה מובן שפיר אמאי הבא לטמא פותחין לו וחבא לטהר מסייעין אותו ודו"ק.

ולפ"ו מובן שפיר, אמאי לענין העתיד הרע נקטו רז"ל לשון ראייה ואילו לגבי הטוב נקטו לשון ידיעה, דראיה היא ידיעה היציגנית מכח ראייתו ללא התערבות משא"כ ידיעה שייכת נ"כ במי שמתערב ויודע מעצמו ודו"ק.

ויאמר כי אחיה עמך וזה לך האות כי אנכי שלחתיך בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על החר הזה (ג, יב).

תעבדון את האלקים על הכר הזה – שתקבלו הסוכה עליו (כס"י).
ודבריו תמוהים, דהא בפשוטו הכוונה כאן להקרבת הקרבנות שהיתה בהר סיני כמ"ש (כד, ד-ה) ויבן מזבחה וגו' ויעלו עולות ויזבחו זבחים שלמים וגו'.

ויעויין ברשב"ם (ג, יא) שכתב וז"ל, בהוציאך את העם ממצרים אני מצוה לך עכשיו שתעבדו את האלקים על החר הזה ותקריבו עולות. וכן הוא באבן עזרא.

והנראה, דמה דהכריחו לרש"י לפרש כן, זהו משום דאמרינן במנחות (ק, א), תניא אמר רבי שמעון בן עזאי בא וראה מה כתיב בפרשת קרבנות שלא נאמר בהן לא אל ולא אלקים אלא ה', שלא ליתן פתחון פה לבעל דין לחלוק וכו'. (ועייין בזה משפטים (קח א), ויקרא (ה, א), פנחס (רמד, א), וכו"ז פרשת בראשית, במדרש הנעלם כל המקריב קרבן וזבחו לשם זה הנקרא אלקים הייב מיתה שנא' (שמות כב, יט) זובה לאלקים יחרם בלתי לה' לבדו).

ויעויין ברמב"ן (שמות יח, יג) עה"פ ויקח יתרו חותן משה עולה וזבחים לאלקים וגו' וז"ל, בעבור שיתרו עדיין לא ידע ה' כי משה אמר אשר עשה ה' לפרעה ולמצרים וגו' ויצילם ה' אבל יתרו הקריב לאלקים, וככה לא ימצא בכל הקרבנות שבת"כ וכו' (וע"ע ברמב"ן ויקרא א, ט). ולכך מייאן רש"י לפרש תעבדון את האלקים דקאי על עבודת הקרבנות, ודו"ק.

והנה להלן (י, ח) שאל פרעה מי ומי ההולכים, וענה משה בנערינו ובזקנינו בכנינו ובכנותינו בצאנינו ובבקרינו נלך, ואמר פרעה לא כן לכו נא הגברים ועבדו את ה' כי אותה אתם מבקשים, ואח"כ במכת חשך (י, כד) ויקרא פרעה אל משה לכו עבדו את ה' רק צאנכם ובקרכם יצגו גם טפכם ילך עמכם, וע"ז ענה לו משה גם אתה תתן בידינו זבחים ועולות וגו' וגם מקנינו ילך עמנו וגו' ואנחנו לא נדע מה נעבוד את ה' עד באנו שמה.

וביאר הענין, דפרעה טען למשה מ"נ אם העבודה שאתם מתכוונים זה קרבנות, א"כ אין צורך לטף לילך. ואם הכונה לקבלת התורה וכפרש"י, א"כ צריך גם הטף לילך כמו בהקהל אבל אי"צ בהמות. וע"ז ענה לו משה עדיין אין אנו יודעים לאיזו מב' העבודות נתכוין ולפיכך בנערינו ובזקנינו נלך וגם הצאן והבקר (א.ה. ע"י דרשות בית ישי מאמר יציאת מצרים וקרי"ם הערה מז).

ויאמר משה אל ה' בי אדני לא איש דברים אנכי גם מתמול גם משלשם גם מאז דברך אל עבדך כי כבד פה וכבד לשון אנכי (ד, י).
כתב הרשב"ם וז"ל, כבד פה וכבד לשון – אנכי אינו בקי בלשון מצרים בחיתוך לשון, כי בקמנותי ברחתי משם ועתה אני בן שמונים, וכן מצינו ביהזקאל שמי שאינו בקי בלשון המלכות קרוי כן וכו', וכי אפשר נביא אשר ידעו ה' פנים אל פנים וקיבל תורה מידו לידו היה מגמגם בלשונו, ואין דבר זה בדברי התנאים ואמוראים ואין לחוש לספרים החיצוניים, עכ"ל.

ונראה ראייה לדבריו, מדאמרינן בסוטה (יב, ב) הוא ילד וקולו כנער דברי ר' יהודה, א"ל רב נחמיה א"כ עשיתו למשה בעל מום, ותמה הר"ן (דרשות הר"ן דרוש שלישי) מדכתיב כי כבד פה וכבד לשון אנכי, ולפמש"כ הרשב"ם א"ש ודו"ק.

ויאמר ה' אל משה במדין לך שב מצרים כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך. ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכבם על החמר וישב ארצה מצרים וגו' (ד, יט-כ).

נראה הענין, דמה שאמר הקב"ה למשה כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך, לא היה זה לחיווק ליבו שלא ירא מלשוב לעשות שליחותו של מקום. אלא הכי פרושו, כיון שהלכת ממצרים מפני היראה ועכשיו במלה המיבה א"כ שוב שמה, ולא מדין השליחות, אלא שתהא נכלל בכלל ישראל במצרים, ולא שתושיעם כאדם מבחוץ. והואיל וכן, מיד ויקח משה את צפורה אשתו ואת בניו להשתקע במצרים כשאר כל ישראל (א.ה. ע"י משך חכמה).

וידבר אהרן את כל הדברים אשר דבר ה' אל משה ויעש האותות לעיני העם ויאמן העם וגו' (ד, ל-לא).

כתב הרמב"ם (יסוה"ת ה, ב) לא האמינו ישראל במרע"ה מפני האותות אלא פשוט מפני הצורך של יצי"מ.
ותמוהו הלאם משנה וש"מ, דבקרא כתיב איפכא.

ונראה, דדרך האדם להאמין לאוהבו, ולא למי ששנאו עליו, אפי' שניהם אומרים אותו שכל, כענין הכמת המסכן בזויה ודבריו אינם נשמעים (קהלת ט, טז), לכן הוצרך להקדים טובות לישראל כדי שאח"כ יקבלו הדברים ע"פ שכל.

נמצא העיקר השכל, אבל צורך האותות להשפיע שהשכל ירצה לקבל. אבל לא שהאותות הן הן היו השכנוע במקום השכל ודו"ק.

תכבד העבודה על האנשים ויעשו בה ואל ישעו בדברי שקר (ה, ט).
נראה לפרש דכוונת פרעה היתה לשעבד אף את מחשבתם, והוא ע"פ מש"כ המפרשים להקשות, מ"ט לא הגדיל פרעה את מתכונת הלבנים במקום גזירת התבן, אלא דהתועלת בגזירת התבן היא, לשעבד מחשבתם שתהא תפוסה בלחשב היכן משיגים תבן, משא"כ בהגדלת מתכונת הלבנים שאין זו אלא מלאכת ידים והרגש פנוי, וז"ש ואל ישעו בדברי שקר.

וישב משה אל ה' ויאמר אדני למה הרעותה לעם הזה וגו' ויאמר ה' אל משה עתה תראה אשר אעשה לפרעה (ה, כב ו, א).

ולכא"ו תמוה, דלא ענה לו הקב"ה על שאלתו למה הרעות. ונראה ע"פ מש"כ הראב"ד בהל' תשובה (ו, ה) וז"ל, והשני כי הכורא אמר וענו אותם, והם עבדו בהם בפרך והמיתו מהם ומבעו מהם ע"כ. היינו שכל העונש לפרעה היה ע"י הוספת הרעה לישראל יותר ממה שנצטווה ודו"ק.